

Karpilovs'ka, Jevhenija Anatolijivna

Суфиксоїди в українських словах іншомовного походження

Opera Slavica. 1997, vol. 7, iss. 2, pp. 1-11

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/116429>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

СУФІКСОЇДИ В УКРАЇНСЬКИХ СЛОВАХ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Є. А. Карпіловська

Суфіксом прийнято, як відомо, називати таку морфему, що приєднується до кореня (або основи) слова справа і служить для творення нових слів. Отже, крім позиції в слові, визначальною функціональною ознакою суфікса слід визнати його регулярне вживання в певному категоріальному значенні. Надати тому чи іншому післякореневому елементу статус суфікса можна лише тоді, коли в досліджуваній мові за його допомогою створено принаймні пару слів з тотожним категоріальним значенням, напр.: *тверд-ин/я* від *тверд/ий/*, *свят-ин/я/* від *свят/ий/* зі значенням «предмет-носії ознаки, вираженої твірною основою»; *нім-кен/я/* від *нім-ець*, *турк-ен/я/* від *турок* зі значенням «особа жіночої статі». Вирішальним є не лише повторення післякореневого елемента в певному значенні, але й встановлення регулярного семантичного зв'язку між словами, можливість виведення слова з таким елементом з іншого за певним правилом побудови. Саме такі слова й прийнято вважати похідними або тими, що виникли внаслідок словотворчого акту.

Проте в післякореневій частині багатьох українських слів є елементи, функціональні властивості яких не відповідають наведеному вище традиційному визначенню суфікса. Такі елементи можна виділити завдяки співвіднесенню слова з іншими словами, що мають спільний з ним корінь або тотожну післякореневу частину. Основи подібних слів є при цьому подільними, але невивідними, непохідними, оскільки між такими одиницями в системі мови не існує словотвірних зв'язків (Янко-Триницкая, с. 534). О. А. Земська пропонувала подільними називати «основи, хоча б одна частина яких повторюється в якихось інших основах, співвідносних з даною за значенням» (Земская, 1966, с. 3–4). Післякореневі елементи в словах з подільними, але непохідними основами не мають другої визначальної ознаки суфікса: вони не беруть участь у процесах словотворення, хоча і можуть повторюватися з певним

значенням у парі або й серії слів. На відміну від суфіксів називаємо їх суфіксоїдами, використовуючи цей термін на позначення післякореневих частин подільних, але непохідних слів (див. інші його тлумачення в Немченко, с. 188).

Суфіксоїди спостерігаємо переважно в українських словах іншомовного походження, які й будуть далі предметом нашого аналізу. Матеріал для дослідження відібрано зі «Словника іншомовних слів» за редакцією О. С. Мельничука (К., 1974) та «Інверсійного словника української мови» (К., 1985), укладеного за матеріалами 11-томного тлумачного «Словника української мови» (К., 1970–1980). «Непрозорість», ускладнена «впізнаваність» компонентів морфемної структури іншомовних слів свідчить про їхнє недостатнє освоєння українською мовою, передусім про вузьку сферу їхнього вживання і, як наслідок цього, про їхню низьку словотвірну активність. Вихідним пунктом у процесі освоєння іншомовного слова стає осмислення й виділення в ньому кореня стрижневого компонента його морфемної будови, який далі може залучатися до творення слів уже на українському мовному ґрунті. Це відбувається завдяки наявності в лексичному фонді української мови принаймні пари слів з формально подібними початковими частинами, які наділені спільним лексичним значенням. Так, з французької мови запозичено слова *гравюра* (фр. *gravure*) і *гравер* (фр. *graveur*), які походять від фр. *graver* «вирізь-блювати, висікати». У них можна виділити спільну частину *грав-*, яку й було залучено до творення дієслова *гравірува-ти* «наносити малюнок на поверхню твердих матеріалів або робити на ній напис за допомогою спеціальних інструментів або хімічних речовин». З французької ж прийшли в українську мову слова *глісер* (фр. *glisseur*), *глісада* (фр. *glissade*), а з італійської – слово *глісандо* (італ. *glissando*). Усі вони походять від фр. *glisser* «ковзати». Їхня спільна початкова частина *гліс-* стала коренем у дієслові *глісува-ти* «ковзати по воді». Спільна частина слів *піано*, *піаніссімо*, *піаніно*, *піаноло* (усі від італ. *piano* «тихий») *піан-* стала коренем у похідних від *піаніно* словах *піаніст* та *піанізм* «характерні риси фортепіанної музики; мистецтво гри на фортепіано». Цей перший рівень освоєння іншомовного слова можна визначити як рівень однібічного співвіднесення компонентів його морфемної будови (термін Н. О. Янко-Триницької), тобто співвіднесення за початком слова, що набуває при цьому статус кореня.

Завершенням процесу освоєння іншомовного слова можна вважати осмислення носіями мови не тільки його кореня, а й післякореневої частини. Цей рівень Н. О. Янко-Триницька визначила як рівень двобічного співвіднесення компонентів морфемної структури слова. Встановлені Н. О. Янко-Триницькою типи подільності основ слів цілком придатні, на нашу думку, як показники ступеня освоєння запозичень в українській мові. Нагадаємо цю шкалу типів подільності. Н. О. Янко-Триницька запропонувала розрізняти повну (двобічну), допустиму (однобічну) і недостатню подільність основ. Залежно від того, чи здатний корінь функціонувати самостійно, без афіксів або інших суфіксоїдів, у межах кожного типу виділені вільна і зв'язана подільність. Власне подільними дослідниця визнала основи таких чотирьох типів (див. Янко-Триницька, с. 540; приклади наводимо з нашого матеріалу):

1. **Повна вільна подільність:** *пілот-аж* (*пілот*), *арбітр-аж* (*арбітр*), *дрен-аж* (*дрена*), *патрон-аж* (*патрон*), *серв-аж* (*серв* «кріпак, невільник»), з суфіксоїдом *-аж*, якому можна приписати значення «дія»; *фугет/а/* і *фуг/а/*, *канцон-ет/а/* і *канцон/а/*, *опер-ет/а/* і *опер/а/*, *аріјет/а/* і *аріј/а/*¹ з суфіксоїдом *-ет-*, що виражає значення зменшеності; *мачете-ро* (*мачете*), *ранч-еро* (*ранчо*), *бандериль-єро* (*бандерилья*) з суфіксоїдом *-еро*, що має значення «особа чоловічої статі».

2. **Повна зв'язана подільність:** *рафін-ад* (*рафін-ува-ти*, *рафін-ер*), *марин-ад* (*марин-ува-ти*) з суфіксоїдом *-ад*, що має значення «речовина»; *монт-аж* (*монт-ува-ти*, *монт-ер*), *мас-аж* (*мас-ува-ти*, *мас-ир-ува-ти*), *інструкт-аж* (*інструкц-іј /а/*, *інструкт-ува-ти*, *інструкт-ор*) з суфіксоїдом *-аж*, що виражає значення дії; *снaip-інг* (*снaip-ер*), *трен-інг* (*трен-ува-ти*, *трен-ер*, *трен-аж*), в яких суфіксо-їду *-інг* можна теж приписати значення «дія».

3. **Допустима вільна подільність** основ спостерігається тоді, коли з іншими лексемами співвідноситься лише корінь слова, а післякоренева частина залишається неповторюваною в цьому значенні. О.А. Земська назвала такі елементи у н і ф і к с а м и (Земская 1973, с. 51–52), напр.: *пошт-амт*, *пошт-альйон* і *пошт/а/*, *морал-іте* і *мораль*, *кафе-терій* і *кафе*, *генерал-ісимум* і *генерал*, *арі-озо* і *аріј/а/*, *негр-итос* і *негр*, *архів-аріус* і *архів*, *концерт-ино* і *концерт*, *маск-арад* і *маск/а/*, *лампад/а/*

¹ Знак j застосовуємо для запису йотованих голосних є, я на морфемних швах.

і *самн/а*, *ніет-ет* (пор. *ніст/а*, *п'ет/а* «сцена оплакування Христа богоматір'ю»).

4. Допустиму зв'язану подільність встановлюємо в основах з унікальними суфіксоїдами, корінь яких не функціонує самостійно, без інших суфіксоїдів або суфіксів, напр.: *ком-ікс* (*ком-ік*, *ком-ізм*), *сан-ітар* (*сан-аціј/а*, *сан-аторій*), *нейтр-ино* (*нейтр-альн/ий*), *менедж-мент* (*менедж-ер*), *гліс-андо* (*гліс-ер*, *гліс-ад/а*), *нівел-ір* і *нівел-юва-ти*.

Суфіксоїди можуть бути простими і ускладненими. Останні містять додаткові елементи, що виконують суто будівельну роль у структурі слова, хоча в мові-джерелі запозичення вони мали певне значення, напр.: *-с-* у словах *спорт-с-мен* (з англ. *sport's man* буквально «спортивна людина /чоловік/ або людина /чоловік/ спорту»), *рекорд-с-мен* (з англ. *records'man* буквально «людина /чоловік/ рекордів»), де *-с-* у першому випадку є показником означення, а в другому – множини іменника. На українському мовному ґрунті такі елементи можна розглядати лише як лівостороннє нарошення на суфіксоїд, пор.: *плен-ум*, *фат-ум* і *колегі-ум* (*колег/а*), *про-сцен-і-ум* (*сцен/а*), *океан-арі-ум* і *океан-арій*, *квадр-иві-ум* і *квадр-ивій* (пор. також *квадр* /з італ. *quadro* «квадратний»/ «витесаний камінь для кладки стін»), *патр-имоні-ум* і *патр-имоній* (пор. також *патер*, *патр-і-от*); *ніет-ет* і *нейтр-ал-іт-ет*, *екс-центр-ист-ет*. Часом кінцевий елемент ускладнених суфіксоїдів уподібнюється до повноцінного суфікса, що має таке ж значення, що й ускладнений суфіксоїд у цілому, пор. назви танців *молдован-еск/а*, *роман-еск/а* і *поль-к/а* або осіб: *сан-ітар* і *оренд-ар*, *труд-ар*, *шахт-ар*, *волод-ар*.

За фонемним складом серед суфіксоїдів можна виділити екзотизми на зразок *-інг* (*-инг*), *-озо*, *-еро* (*-еро*), *-ікс*, *-іте*, *-амт*, *-альйон*, *-ильйон*, *-ісимум*, *-андо*, *-іссімо*, *-ум* і такі, які збігаються за формою з українськими суфіксами, а інколи й мають те саме категоріальне значення, пор.: *ламп-ад/а*, *колон-ад/а*, *клоун-ад/а*, *рафін-ад* і *поп-ад/я*; *фуг-ет/а*, *сигар-ет/а*, *кварт-ет*, *апо-лог-ет* і *вел-ет*, *тр-ет/ій*; *комбайн-ер*, *кіоск-ер*, *білет-ер*, *візит-ер* і *снайн-ер*, *менедж-ер*, *трен-ер*, *грав-ер*, *медальє-ер*.

Унаслідок різного ступеня подільності іншомовних слів суфіксоїдами можуть ставати елементи, які в мові-джерелі запозичення були коренями, а самі такі слова мали статус композита. Проте не завжди вдається навіть повторюваним таким елементам приписати певне значення, оскільки неосмисленим, а отже, і невиділеним як корінь

залишається початок подібних слів. Через це доводиться визнати, що подібні слова в сучасній українській мові все ще мають недостатню подільність, напр.: *кронверк*, *больверк*, *штокверк*, *фахверк*, *ростверк*, *феєрверк*; *кронцинеп* і *вальдцинеп*; *кронглас*, *флінтглас*, *фіберглас*, *плексиглас*; *кронштейн*, *орштейн*, *купферштейн*, *роштейн*. Першим кроком на шляху подібних слів до подільності основи можна вважати появу в групах слів з повторюваними кінцевими елементами одиниць, в яких корінь набуває певної самостійності. Це слова зі зв'язаною або вільною допустимою подільністю, напр.: *спід-вей* і *спід-о-метр* (пор. *хайвей*); *шифер-вейс* (*шифер*), *перл-вейс* (*перл*) і *блейвейс*; *рот-містр* (*рот/а*), але *вахмістр* і *бургомістр*; *мату-бол* (*мату*) *пункт-бол* (*пункт*), але *футбол*, *бейсбол*, *гандбол*, *допельендбол*, *пушбол*; *патрон-таш* (*патрон*) і *ягдташ*; *вахт-ман* (*вахт/а*), *лоц-ман* (*лоц-іж/а*), але *штурман*, *мічман*, *боцман*, *ленсман*.

Поява слів з допустимою подільністю сприяє «проясненню» значення суфіксоїдів такого типу, закріпленню на українському мовному ґрунті значення, яке ці суфіксоїди-корені мали в мовах-джерелах запозичення відповідних слів, пор.: *-вей* у *спідвей* «дорога для руху з великою швидкістю, автострада» і англ. way «шлях, дорога»; у *шифервейс* «свинцеве білило», *перлвейс* «свинцеві білила, забарвлені синькою» і нім. Weiss «білила»; *-містр* у *ротмістр* «командир роти» і пол. mistrz з нім. Meister «керівник, майстер»; *-бол* у *матчбол* «м'яч, що є вирішальним для матчу», *пунктбол* «невеликий шкіряний підвішений м'яч, який служить боксерам для тренування» і англ. ball «м'яч»; *лоцман*, *вахтман* і нім. Mann «людина, чоловік».

Деякі з подібних елементів з огляду на їхні функціональні властивості слід вважати коренями, хоча їхня семантика й залишається затемненою на українському мовному ґрунті. На це вказують такі їхні характеристики, як 1) здатність займати початкову позицію в слові, сполучаючись з іншими основами, суфіксами або суфіксоїдами, напр.: *патріарх*, *мон-арх* і *арх-онт* (пор. *гер-онт*), *ан-арх-іж/а*, *пент-арх-іж/а*; *теле-тайп*, *люмі-тайп*, *мега-тайп* і *тайп-ер*, *тайп-о-трон/и*; *флаг-шток*, *фут-шток* і *шток-роза*, *штокверк*; *хав-бек* і *бек-хенд* (пор. *фор-хенд*); *лок-аут*, *нок-аут* і *аут-борт*, *аут-сайд-ер*, *аут-бридинг*; 2) здатність поєднуватися з префіксами, пор.: *бізнес-мен*, *конгрес-мен*, *джаз-мен*, *бар-мен* і *супер-мен*; *бест-селер* і *супер-селер*. Часом такий елемент має в складі слів усі згадані функціональні властивості, напр.:

ротапринт, уні-принт, діо-принт і пре-принт, принт-ер, мікро-принт-уванн/я/. Деякі іншомовні елементи, хоча і нездатні займати початкову позицію і наявні в цілих серіях слів, зберігають кореневий статус завдяки властивості приєднуватися до початкової частини слова за допомогою голосного *-о-*, що не притаманне суфіксам, напр.: *ракет-о-дром, танк-о-дром; анем-оскоп, фільм-о-скоп; карт-о-тек/а/, фільм-о-тек/а/; світ-л-о-фор, люмін-о-фор, електр-о-фор*. За слушним зауваженням В. Г. Гака, «для перетворення словесного елемента на суфікс зовсім не обов'язково, щоб цей елемент мав якесь значення. Навпаки, з екзотичними елементами запозичених слів така спеціалізація може відбутися легше, бо вони не мають жодних наперед заданих асоціацій у мові і за ними легше закріплюється те вузьке спеціалізоване значення, яке вони одержують у такій групі слів» (Гак, с. 43). Наприклад, елемент *-тип* (від гр. *τύπος* «слід, відбиток») у серії складних слів набув значення способу друку (*фото-тип-іж/а/, мікро-тип-іж/а/*), машин для такого друку (*моно-тип, ліно-тип*) або продуктів певного способу друку (*стерео-тип, дагер-о-тип*); з елементом *-од* (від гр. *ὁδός* «дорога, шлях») численні терміни на позначення різновидів провідників (*ан-од, кат-од, електр-од, ді-од, три-од, тетр-од, пент-од*); численні й слова з елементом *-оїд* (від гр. *εἶδος* «вигляд»), який має значення «подібний до того, що назване твірною основою» (таких слів «Інверсійний словник української мови» засвідчив 34, напр.: *антрон-оїд, метал-оїд, парабол-оїд, ромб-оїд*; додамо до них і такі слова, що не потрапили до цього словника: *гуман-оїд, пол-яр-оїд, а-фікс-оїд, су-фікс-оїд, радикс-оїд, пре-фікс-оїд*. З елементом *-ом/а/* (від гр. *ὄγκωσα* «пухлина») сформувався цілий ряд медичних термінів на позначення різновидів пухлин: *мі-ом/а/, папіл-ом/а/, сарк-ом/а/, осте-ом/а/, аден-ом/а/, ліп-ом/а/* тощо. Отже, такі кінцеві елементи іншомовних слів перебувають в українській мові на шляху до «суфіксалізації, як назвав це явище І. І. Ковалик (Ковалик, с. 19 - виноска). Явище набув-тя певною послідовністю фонем морфологічної значущості називають ще морфологізацією, іррадіацією або секрецією. Воно властиве багатьом мовам світу. О. Есперсен наводив такий приклад з англійської мови: слова *fruitarian* та *nutarian* позначають тих, хто живиться фруктами (*fruit*) та горіхами (*nut*). Елемент *-arian* виділено зі складу слова *vegetarian* (Jespersen, с. 384-388) «той, хто їсть рослини» (від англ. *vegetal* «рослинний» з лат. *vegetalis* що, в свою чергу, походить від дієслова *vegeo* «живити, рости»). У такий же спосіб у російській мові

створено слово *трудоголик* «той, хто не може існувати без праці» з елементом *-голик* за аналогією зі словом *алкоголик* «той, хто не може існувати без алкоголю». Порівняйте англійські слова з такими ж елементами, що виражають значення схильності до чого-небудь понад міру, напр.: *до їжі* (food – foodaholic, *коли* (colaholic), *солодоцив* (sweetoholic), *кінострічок* (movies) – moviecoholic.²

Суфіксалізуватися можуть, зокрема, кінцеві елементи деяких іншомовних слів внаслідок активного телескопічного словотворення, пор.: *авто-бус* і *електр-о-бус* (електр + о[авто]бус) «автобус, двигун якого живиться електричним струмом від акумуляторних батарей», *мікро-бус* (мікро + [авто]бус) «автобус малих розмірів, розрахований на перевезення до 10 пасажирів», *аеро-бус* (аеро + [авто]бус) «багатомісний пасажирський літак з вантажним салоном, де пасажирів самі розміщують і після забирають свій багаж», *бібліо-бус* (бібліо[тека] + [авто]бус). Свого часу і вихідне для наведених слів *автобус* утворилося внаслідок телескопічного словотворення на базі слів *авто[матичний]* і *[омні]бус* (з лат. omnibus «усім, для всіх» – форма род. відм. мн. від omnis «весь»). Суфіксального характеру зі значенням «звуковий апарат певного типу» набуває і кінцевий елемент запозичених з англійської мови слів *радіола* «апарат, який поєднує в собі програвач та радіоприймач», *піанола* «один з видів механічного фортепіано» та *магнітола* (магніт[офон] + [раді]ола) «об'єднані в одному футлярі радіоприймач і магнітофон».

Суфіксоїдам властива варіативність форми. Її може спричинювати походження слів, до складу яких вони входять, з різних мов, пор.: *бізнес-мен* і *лоц-ман* (англ. *man* і нім. *Man* зі спільним значенням «людина, чоловік»), *пот-містр* і *балет-мейстер* (пол. *mistrz* і нім. *Meister* зі спільним значенням «керівник, майстер»), *люміно-фор* і *калори-фер, тель-фер*, (гр. *φορῶ* та лат. *fero* зі спільним значенням «ношу»), *бенз-ол, авт-ол* і *газ-ойль* (від лат. *oleum* та англ. *oil* зі спільним значенням «масло»), пор. також запозичені з іспанської мови слова *ранч-еро, мачет-еро, бандерильє-еро* та слово *фазенд-ейро* «власник фазенди, маєтку» португальського походження. Варіативність суфіксоїдів може викликати й їх різна вимова. Це стосується, приміром, деяких основ з початком на *к/ц*: *к* властиве грецькій мові, а *ц* – латині, пор.: *макро-*

² Приклади беремо зі статті О. М. Винокурова (див. Винокуров, с. 38).

кефал і макро-цефал, мегало-кефал і мегало-цефал, але водночас тільки автокефал-іj/a/, андро-кефал-ізм, ен-цефал-іт, ен-цефал-о-грам/a/. Крім того, варіанти виникають і внаслідок використання однієї основи в неадаптованому, транслітерованому і адаптованому, скороченому вигляді, напр., основа **-поліс** в *мега-поліс* (від гр. πόλις «місто») і та ж основа в скороченому варіанті **-поль** у словах *акро-поль*, *некро-поль*, а також основа **-птерикс** (від гр. πτέρυξ «крило») у слові *архео-птерикс* «викопний первісний птах та її скорочений варіант **-птер** у словах *гелікоптер* «вертоліт», *гімено-птер/у/* «перетинчастокрилі комахи (оси, бджоли, мурашки)», *орніто-птер* «літальний апарат, заснований на принципі польоту птахів». Залежно від того, виступає основа у початковій чи кінцевій позиції в слові, вона також може мати різні варіанти, напр.: **-ом/a/** в словах *ліп-ом/a/*, *мі-ом/a/* і *онк-о-лог*, *онк-о-сфер/a/*, *онк-отичн/ий/*, які мають спільне джерело походження – грецький іменник ὄγκος «маса, об'єм». Інколи таких варіантів може бути кілька, пор.: основи в словах *міо-цен* «епоха в геологічній історії Землі» та *каїн-о-зой* «найновіша ера в геологічній історії Землі», *каїн-іт* «мінерал жовтуватого, сірувато-білого кольору зі скляним блиском», що походять від гр. καινός «новий». Деякі суфіксоїди-варіанти можуть формувати ряди одиниць, пор.: **-оїд** (*метал-оїд*), **-еїд** (*склер-еїд*) та **-ойд** (*рубер-ойд*, *суфікс-ойд*).

Проте суфіксоїдам властива багатовимірність (варіантність) не лише форми, але й змісту, отже, такі елементи можуть мати різні значення і виступати як омоніми. Це спричинює збіг елементів, що в мові-джерелі належать різним основам. Наприклад, суфіксоїд **-поль** у словах *некро-поль*, *акро-поль*, омонімічний суфіксоїду **-поль** у словах *ди-поль*, *квадру-поль*, *мульти-поль*, що походить від гр. πόλος «полюс»; **-гольд** у *глянц-гольд* – від нім. Gold «золото», а в *копі-гольд* – від англ. hold «тримати, володіти»; **-вейс** у *перл-вейс*, *шифер-вейс* – від нім. Weiß «білила», а у *ватер-вейс* – від англ. ways «дороги, шляхи»; **-ном** в *біном*, *полі-ном* – від гр. νομή «частка», а в *метр-о-ном*, *агр-о-ном*, *астр-о-ном* – від гр. νόμος «закон, звичай»; варіант цих суфіксоїдів в слові *теле-номус* походить від гр. νομός «ном, округ (адміністративна одиниця в Греції)», а **-номус** у слові *фіто-номус* – від гр. νομή «їжа»; **-нот** у слові *цейт-нот* – від нім. Not «нестача, брак, потреба», а в словах *блок-нот*, *банк-нот* – від англ. note «записувати, нотувати». Омонімізуватися можуть суфіксоїди-уніфікси, що виділилися в словах допустимої подільності, та

суфіксоїди-основи запозичених композитів, пор.: *кафе-терій* /кафе/ з *анхі-терій* «вимерлий трипалий кінь», де *-терій* походить від гр. θηρίον «звір», а також з *акро-терій* «скульптурна прикраса над кутами фронтона архітектурної споруди» від гр. ἄκρωτήριον «мис, виступ», що, в свою чергу, походить від гр. ἄκρῶς «кінцевий, крайний». У нашому матеріалі трапилися й випадки омонімізування повторюваного суфіксоїда, що утворився внаслідок телескопічного словотворення, і суфіксоїда-кореня, пор. суфіксоїд *-трон* у словах на позначення різних типів заряджених частинок (*позитрон*, *мезотрон*, *дейтрон*) або пристроїв (*магнетрон*, *кено-трон*, *синхротрон*, *плазм-о-трон*, *бета-трон*, *фаз-о-трон*, *хім-о-трон*, *цикл-о-трон*), що походить від слів *електрон* або (*у дейтрон*) від *нейтрон*, із суфіксоїдом *-трон* у словах *біо-трон* або *фіто-трон*, де його першоджерелом є гр. θρόνος «місцеперебування».

Унаслідок запозичення слів зі спільним категоріальним значенням з різних мов суфіксоїди можуть синонімізуватися. Наприклад, значення дії можна приписати суфіксоїдам *-інг* /-инг/ та *-аж*, *-ад/а/*. Слова з першим – англійського, а з двома останніми – французького походження. Однак при тотожності категоріального значення суфіксоїда лексичні значення таких спільнокореневих слів різняться, пор.: *форс-інг* «у боксі тактичний прийом, який характеризується безперервними атаками» та *форс-аж* «короткочасне збільшення тяги (потужності) двигуна проти її значення на мінімальному (порівняно тривалому) режимі» або *тампон-ад/а/* «введення в рану або порожнину (суглоба, плеври тощо) тампонів для спинення кровотечі або для відсмоктування гнійного вмісту, а також для відмежування запального вогнища від навколишніх тканин» та *тампон-аж* «закупорювання водонепроникним матеріалом пустот, тріщин тощо, щоб запобігти просочуванню води в гірничі виробки або нафтові свердловини». Як синоніми зі значенням зменшеності можна розглядати суфіксоїди *-ет/а/* (*фуг-ет/а/*, *опер-ет/а/*), *-ит/а/* (*сеньйор-ит/а/* і *сеньйор/а/*), *-ино* (*концерт-ино* і *концерт*), *-ин/а/* (*сонат-ина/а/* і *сонат/а/*, *сеньйор-ин/а/* і *сеньйор/а/*), *-іна/а/* (*мандол-іна/а/* і *мандола/а/*, *віол-іна/а/* і *віола/а/*). Найчисленнішу групу суфіксоїдів-синонімів складають елементи, яким можна приписати значення особи: *-еро* (*-єро*) (*ранч-єро*, *бандерильє-єро*), *-ейро* (*фазенд-ейро*), *-мен* (*конгрес-мен*), *-ман* (*лоц-ман*), *-містр* (*рот-містр*), *-мейстер* (*хор-мейстер*), *-альйон* (*пошт-альйон*), *-ітар* (*сан-ітар*), *-ет* (*апо-лог-ет*), *-онт* (*арх-онт*), *-ер* (*менедж-ер*, *снайп-ер*), *-іт* (*шиф-іт*), *-итос* (*негр-итос*), *-аріус* (*архів-*

аріус), *-ісимумс* (*генерал-ісимумс*), *-је* (*конферансь-је* і пор. *конферанс*). Крім виділених Н. О. Янко-Триницькою типів подільності основ слів, у нашому матеріалі ми спостерегли ще так би мовити «удавану» подільність. Така ніби подільність властива основам слів іншомовного походження, кінець кореня яких подібний до суфіксів або суфіксоїдів, а саме таке слово має те саме категоріальне значення, напр.: *квант* (нім. *Quant* з лат. *quantum* «скільки») «фізична одиниця – порція променистої енергії» і пор. *форм-ант*, *варі-ант*, *акт-ант*, *окт-ант* або *гідроізол* (від *гідро* + *ізол* /*яціј/а*/) і *бенз-ол*, *авт-ол*; *гідро-стат*, *термостат*, *аеро-стат* (пор. *стат-ик/а*/, *стат-ист*, *стат-арн/уй*/) і *експон-ат*, *рефер-ат*, *атест-ат*; *фанат*, розм., пор. *фанат-ик*, *фанат-изм*, *теле-пат* (пор. *пат-о-лог-іј/а*/), *псих-о-пат*, *акробат*, *солдат*, *адвокат*, *мулат* і *азі-ат*, *схизм-ат* (*схизм/а*/), *уні-ат* (*уніј/а*/), а також *нівел-ір* (*нівел-юва-ти*) «геодезичний прилад для визначення різниці висот двох будь-яких точок земної поверхні» і *полір* (пор. з *полір-ува-ти*) «сталевий інструмент для полірування, що має вигляд гладкого бруска»; *ан-альфавет* заст. «неписьменна людина, неук» (пор. *бета* «друга літера грецького алфавіту»), *бета-трон*) і *апо-лог-ет*, *вел-ет*.

Аналіз матеріалу дає підстави твердити, що слова іншомовного походження адаптуються в українській мові, вступають у різноманітні зв'язки з семантично або формально спорідненими одиницями. Завдяки такому співвіднесенню вони набувають подільність різного ступеня, а отже, стають придатними для участі в словотворчих процесах уже на українському мовному ґрунті. Суфіксоїдні елементи, які при цьому виділяються в їхньому складі, становлять досить численну (86 одиниць) та організовану групу. Вони пов'язані відношеннями як між собою, так і з повноцінними українськими суфіксами. Між суфіксоїдами встановлюються відношення формальної варіантності, комплексності, омонімії та синонімії. Суфіксоїди можуть також омонімізуватися або синонімізуватися з повноцінними суфіксами. Деякі з них навіть беруть участь у процесах словотворення за аналогією з тим іншомовним словом, у складі якого їх виділено вперше. Залучення суфіксоїдів до словотворчих процесів дозволяє розглядати їх, з одного боку, як резерв для поповнення арсеналу засобів створення нових слів у сучасній українській мові, а з другого, як той зразок, спираючись на який, нові запозичені слова можуть набувати подільність своїх основ, а отже, адаптуватися до лексичної та словотворчої підсистем сучасної української мови.

Література:

- ВИНОКУРОВ, А. М.: Морфемный и словообразовательный статус элементов типа *burger, fütter* в американском английском // Морфемика и аффиксальная комбинаторика языка. Калинин, 1982, с. 27-42.
- ГАК, В. Г.: Беседы о французском слове. М., 1966.
- ЗЕМСКАЯ, Е. А.: Понятия производности, оформленности и членимости основ // Развитие словообразования современного русского языка. М., 1966, с. 3-12.
- ЗЕМСКАЯ, Е. А.: Современный русский язык. Словообразование. М., 1973.
- КОВАЛИК, І. І.: Питання слов'янського іменникового словотвору. Львів, 1958.
- НЕМЧЕНКО, В. Н.: Основные понятия морфемики в терминах. Красноярск, 1985.
- ЯНКО-ТРИНИЦКАЯ, Н. А.: Членимость основы русского слова // Известия АН СССР. Сер. лит-ры и языка, 1968, т. XXУП, вып. 6, с. 532-540.
- JESPERSEN, O.: Language: Its Nature, Development and Origin. London, 1949.